

Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi

Journal of Academic Language and Literature

Cilt/Volume: 5, Sayı/Issue: 2, Ağustos/August 2021

Seher ERDOĞAN ÇELTİK

Arş. Gör. Dr., Gazi Üniversitesi
sehererdogan@gazi.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0002-9686-6524>

Avanzâde Mehmet Süleyman'ın Muabbir yahut Yeni ve Mükemmel Tabirname'si

*Avanzâde Mehmet Suleyman's Book Named Muabbir
yahut Yeni ve Mükemmel Tabirname*

Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi/Received: 06.06.2021

Kabul Tarihi/Accepted: 11.07.2021

Yayın Tarihi/Published: 30.08.2021

Atıf/Citation

ERDOĞAN ÇELTİK, S. (2021). Avanzâde Mehmet Süleyman'ın Muabbir yahut Yeni ve Mükemmel Tabirname'si. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*, 5 (2), 824-837.
<https://doi.org/10.34083/akaded.948674>

ERDOĞAN ÇELTİK, S. (2021). Avanzâde Mehmet Suleyman's Book Named Muabbir yahut Yeni ve Mükemmel Tabirname. *Journal of Academic Language and Literature*, 5 (2), 824-837.
<https://doi.org/10.34083/akaded.948674>

Bu makale iThenticate programıyla taranmıştır.
This article was checked by iThenticate.

Öz

Rüya insanlık için hâlâ bilinmezliklerini korur. Tarihe bakıldığında, hem Doğu'da hem de Batı'da rüyaya özel bir yer verildiği görülür. Özellikle Doğu ve Batı toplumlarındaki zihniyetin farkını ortaya koyması açısından rüya tabiri önem arz eder. Doğu'da ve Batı'da rüyalar üzerine hazırlanmış kayda değer çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalar incelendiğinde Doğu ve Batı'nın rüyaya değer vermiş olmakla birlikte ona yükledikleri mananın farklı boyutta olduğu da anlaşılır. İbni Sirin'in yedinci yüzyıldaki çalışmasından başlayarak günümüze kadar rüyaları yorumlayan tabirname isimli eserler kaleme alınmıştır. Türk edebiyatında da genellikle rüyaların tasavvufi yorumlarına dayanan eserler yazılmıştır. Batıda ise rüya bilimsel bir temele dayandırılmaya çalışılmıştır.

Bu tek yönlü çalışmalar yanında Doğu ve Batı'nın rüyaya bakışını topluca değerlendiren çok yönlü alışmalara ihtiyaç vardır. Bu ihtiyacı karşılamak üzere Meşrutiyet dönemi aydınlarından Avanzâde Mehmet Süleyman'ın *Muabbir yahut Yeni ve Mükemmel Tâbirname* ismiyle bir eser yazdığını görmekteyiz. Yazar, bu dönemde eczacılıktan sağlığa, popüler bilimden gizli ilimlere, edebiyattan popüler tarihe kadar uzanan geniş alanda kalem oynatmış ve böylece halkı eğitmeyi amaçlamıştır. Söz konusu eseri de bu bağlamda değerlendirmek gerekir.

Bu çalışmada Avanzâde Mehmet Süleyman'ın Muabbir yahut Yeni ve Mükemmel Tâbirname adlı eseri üzerinde durulmuştur. Yazarın neden böyle bir eser kaleme aldığı, bu eseri yazarken hangi kaynaklardan yararlandığı, eserin toplum açısından nasıl bir amaca hizmet ettiği gibi soruların cevapları ortaya konmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Rüya, Avanzâde Mehmet Süleyman, rüya tabiri, Meşrutiyet, tâbirnâme.

Abstract

The dream still remains unknown to humanity. Looking at history, it is seen that dreams have a special place in both the East and the West. The interpretation of dreams is important, especially in terms of revealing the difference in mentality in Eastern and Western societies. There are notable studies on dreams in the East and the West. When these studies are examined, it is understood that although the East and the West value the dream, the meaning they attribute to it is in different dimensions. From Ibn Sirin's work in the seventh century until today, works called "Tâbirname" that interpret dreams have been written. In Turkish literature, works based on mystical interpretations of dreams have been written. In the West, the dream has been tried to be based on a scientific basis. In addition to these one-sided studies, there is a need for multidimensional studies that collectively evaluate the East and West's view of dreams. In order to meet this need, we see that Avanzâde Mehmet Süleyman, one of the intellectuals of the Constitutional Period, wrote a work called Muabbir yahut Yeni ve Mükemmel

Tâbirname (The Dream Interpreter or the New and Perfect Interpretation). In this period, the author wrote in a wide area ranging from pharmacy to health, from popular science to occult sciences, from literature to popular history, and thus aimed to educate the public. It is necessary to evaluate the work in question in this context.

In this study, the work of Avanzâde Mehmet Süleyman called *Muabbir yahut Yeni ve Mükemmel*

Tâbirname is inspected. It has been tried to reveal the answers to the questions such as why the author wrote such a work, what sources he used while writing this work, what purpose the work served in terms of society.

Keywords: *Dream, Avanzâde Mehmet Süleyman, dream interpretation, Meşrutiyet, dream interpretation book.*

Giriş

Meşrutiyet dönemi eczacılarından olan Avanzâde Mehmet Süleyman, eczacılık yanında farklı alanlarda da eserler kaleme almıştır. Meşrutiyet döneminde kendisinden Ahmet Midhat Efendi gibi, "yazı makinesi" olarak söz edilmiş; ancak sonrasında ismi unutulmuştur. Hakkında çok az çalışma yapılan yazarın eserlerine bakıldığında halk hekimliğinden, popüler kültüre, hikâyeden romana, beslenme kültüründen ansiklopedik eserlere, sağlıktan eczacılığa, takvim geleneğinden siyasî ve tarihî eserlere, aile hayatından kadın eğitimine kadar geniş bir eser yelpazesi ile karşılaşılır. Bu durum onun üstlendiği vazifeyi de ortaya koymaktadır: Halkı aydınlatmak ve eğitmek. Bu amaçla halkın anlayacağı sade ve yalın bir dil ile eserler oluşturur.

Bu çalışmada Avanzâde Mehmet Süleyman'ın Doğu ve Batı kaynaklarını inceleyerek terkip ettiği bilgileri ihtiva eden ve "ulum-ı hafiyye" başlığı altında yayınlanan *"Muabbir yahut Yeni ve Mükemmel Tabirname"* isimli rüya tabirnamesi üzerinde durulacaktır. Eserin incelemesine geçmeden önce rüya kavramı ve rüyanın fonksiyonuna kısaca değinilecektir.

Rüya ve Rüyanın Fonksiyonları

Rüya sözlüklerde düş, gerçekleşmesi beklenen şey, umut, uykuda görülen şey olarak tanımlanmaktadır. Arapça "rü'yet" kelimesinden türemiş olan rüya, Türkçe "düş görmek" manasında kullanılmaktadır. Rüya tabirinde rüya karşılığı olarak "vâkıa" ve "vak'a" kelimeleri de tercih edilmiştir (Tatçı-Çeltik, 1995, s. XII). Rüya, günlük hayatı etkilediği ve geleceği yönlendirdiğine inanılması sebebiyle insanlığın ilgisini çekmiştir. Bu sebeple hem Doğu hem de Batı kaynaklarında insanlığın

varoluşundan beri kendisinden söz ettirmiş, farklı dönemlerde farklı beklentilere cevap vermiştir. Rüyalar *"Batıda romantizmin ve ütopyizmin bir şekli"* iken Doğu toplumlarında *"hayata, geleceğe, kararlara yön veren"* bir mahiyete bürünmüştür (Özgül, 2004, s. 8). Bu sebeple özellikle Doğu toplumlarında rüyaya büyük bir önem atfedilmiştir. İslamiyet de rüyaya ve rüya tabirine ehemmiyet vermiş; Kur'an-ı Kerim'de, Hz. Yakup ile Hz. Yusuf'un rüya tabirleri anlatılmış, rüyanın hakikati ve rüyadan geleceğe dair yorum çıkarıp tedbir alınması ile ilgili örnekler ortaya konmuştur.

Hz. Muhammed'e gelen vahiyler peygamberliğinin ilk altı ayında uyku hâlinde gelmiş ve 23 yıl peygamberlik yaptığı için rüya, "peygamberliğin kırk altı cüzünden biri" olarak kabul edilmiştir. Tasavvufta ise salikin *"seyr ü sülûku"* esnasında gördüğü rüyayı, onun bulunduğu mertebeye göre tabir eden şeyh, uyulması gereken kuralların ve davranışların belirlemede rüyalardan faydalanmıştır. Rüyalar tasavvufi açıdan nefis terbiyesinde bir "eğitim metodu" olarak kullanılmıştır (Tatcı-Çeltik, 1995, s. XXV).

Muabbir yahut Yeni ve Mükemmel Tabirname

Avanzâde Mehmet Süleyman, *Muabbir yahut Yeni ve Mükemmel Tabirname* isimli bir rüya tabirnamesi kaleme almıştır. Eser, "Huruf-ı Heca Tertibi Üzeri"; alfabetik olarak düzenlenmiş; 1329 tarihinde Kader Matbaâsında basılmıştır. Kitap uzunca bir "Mukaddime" ile başlar.

Avanzâde Mehmet Süleyman, döneminde yazılmış olan Hasbî Efendi'nin tabirnamesinin tükenmesi ve ihtiyaca cevap verecek bir tabirnamenin bulunmaması sebebi ile böyle bir eser kaleme aldığını ifade etmiştir. Bu eseri yazarken Doğu ve Batı kaynaklarından faydalanmıştır. Âsâr-ı şarkiye ve Arabiye eserlerini tetkik etmiş ve Fransızca kaynaklara da başvurmuştur.

Yazar, rüya ve rüya tabirnamesi üzerine yaptığı araştırmaların birkaç cilt kitap yazacak kadar yekûn tutmasına rağmen ne çok ayrıntılı ne de çok kısa olmayan böyle bir eser hazırlamayış tercih ettiğini ifade eder:

"Maksat, tetkikattan ziyâde muhtasar ve mücmel (kısa ve öz) bir surette rüyaların tabirâtından bahsetmektir." (Avanzâde, 1329, s. 74).

"Her keseye elverişli olmakla beraber oldukça mufassal (ayrıntılı) bir tabirname yazmak için pek çok yoruludum. Muhtasarı (özet) bir işe yaramayacağı gibi mufassalı (ayrıntılı) da kütüphane köşelerinde kalmaya mahkûm olacağından yine bir işe yaramayacaktır demektir." (Avanzâde, 1329, s. 75).

Rüyanın Tanımları

Avanzâde Mehmet Süleyman rüyanın "büyük bir âlem" olduğunu ifade etmiş, "âlem-i uhrâ" (öte dünya) ile alakasına dikkat çekmiştir. Gafletin rüyaların ehemmiyetini fark etmeye engel teşkil ettiğini söylemiş ve peygamberlerin rüyaya verdiği önem üzerinde durmuştur (1329, s. 2-3). Rüyanın insanlık için hâlâ bir bilinmez olduğunu, sebep ve ehemmiyetinin meçhul kaldığını belirtmiştir. Ona göre rüya "*hilkat-i Âdem'le tev'em*"dir ve rüyanın hakikati anlaşıldığında gizeminin yarısı da çözülecektir (1329, s. 2).

Yazar, rüyayı "*ufk-ı mütehayyileden münhadir olan suretin hiss-i müşterekte intibar: Muhayyilenin ufkunda oluşan şekillerin müşterek hisle izlenimi*" olarak tanımladıktan sonra mütehayyile ve idrak kavramları üzerinde durur. Rüyanın oluşumu esnasında bu unsurların vazifelerine yer verir (1329, s. 3). Burada dikkat çeken husus "idrak"ın "âlem-i emir"deki hakikatleri bilmesi, hayatını idame ettiren bedeninin gaybî âleme kapalı konumda bulunması, gaybî âlemin insana rüyada açılması ve "kuvve-i mütehayyile"nin burada aracı görevi üstlenmesidir. Yazar bu durumun rüya çeşitleriyle, yani salih ve adgas rüyalarla, bağlantısına dikkat çeker. Buna göre eğer mütehayyileye gelen semboller dış dünya kaynaklı ise adgas; gaybî kaynaklı ise sahih rüyalar oluşur.

Sahih ve adgas rüyaların ne olduğu, birbirinden farkı konusu kitabın önsözünde "*Rüya ve Hulüm*" başlığı altında irdelenir. Buna göre görülen iyi ise rüya; kötü ve shevî ise hulüm olarak isimlendirilir. Burada "*Er-rüya minallahi ve'l-hulüm mine's-şeytâni*" hadisi hatırlatılarak rüyanın Allah'tan; hulümün ise şeytandan kaynaklı olduğu belirtilir. Hulüm; şehvet sonucunda oluşan gerçek dışı rüya anlamında kullanılır.

Yazar uyku ve rüya hakkında Doğu kaynaklarından derleyip terkip ettiği bu bilgilere fen kitaplarındaki bilgileri de eklemiştir. Uyku ve rüya konusunda bir fen kitabından aktardığı şu cümleler, Batının meseleye nasıl ilmî surette baktığını göstermesi açısından dikkat çekicidir:

"Uyku dimağın ve âzâ-yı bedeninin (organların) teveggulât (meşguliyet) ve faaliyet-i mütemâdiyesi (sürekli çalışması) neticesi olarak asabın (sinirlerin) hâl-i atâlete gelmesinden (yorulmasından) ve bi'n-netice havâss-ı hamse-i zahirenin (beş duyunun) yavaş yavaş eşyâ-yı hariciye ile muvakkaten (geçici olarak) irtibatının kat' olunmasından ibarettir.

Rüyaya gelince: İnsanın bilerek bilmeyerek sahife-i hafızasına birçok vekâyi' (olaylar) ve bazen de hayal şeklinde birtakım ahvâl ve fecâyi' nakşolunur. Kâffe-i âzâ-yı beden (bütün organlar) istirahat vardiği yani eşyâ-yı hariciye ile olan münasebatının inkıtândan (kesilmesinden) dolayı dimağın rahat ve kesb-i sükûnet eylediği bir zamanda yalnız iklim-i kihfda (kafatasında) icrâ-yı faaliyet eden kuvve-i hafıza, kendi

varlığıyla iştiğal eder ve rüya denilen keyfiyet de bu iştiğâlâtan tevellüd eyler." (1329, s. 22-23).

Avanzâde Mehmet Süleyman rüyanın hakikatini uyku hâlinde iken "*suret-i mer'iyenin levh-i dil-i insanda: Görünen şekillerin insanın gönül levhasında*" resmedilmesinden ibaret kabul eder. Ona göre rüya, ilim şubelerinden biri; "âyine-i dil-i insan: insanın gönül aynası" ise ilim ve irfanın görüldüğü yerdir. "Âyine-i dil-i insan" aynı zamanda "*iman ve irfanın cây-ı kararı (yeri), tecelli-zârı*"dır (1329, s. 5). Bu fikir yazarı ruhlar âleminin nesnelere âleminden önce yaratıldığı sonucuna götürür.¹ Ruhlar âlemi, nesnelere âlemi ve âlem-i misal kavramları üzerinde duran Avanzâde Mehmet Süleyman, buradan hareketle ruh ve beden ilişkisini anlatır; "nefs-i hayvaniye" kavramı hakkında bilgi verir. Nefs-i hayvaniyenin ruh ve bedenini keşiştiği noktada yaratıldığını, nefs-i hayvanînin idrak melekesi olduğunu söyler; bu bağlamda "rûh-ı müfârik (bilinçli ruh)" ile "mizaç"ın ilişkisine de dikkat çeker.

Yazar, insanın hayal âleminin "âlem-i misâl" ile olan münasebeti üzerinde durduktan sonra "misal"ın mutlak ve mukayyed olmak üzere iki çeşidinden ve bunların neler olduğundan bahseder.

Rüya Tabirinin Tanımları

Rüyanın ne olduğu ve nasıl oluştuğu meselesine yer verilen eserde rüya tabiri için mukaddimede ayrı bir alt başlık açılmış ve şu şekilde tarif edilmiştir:

"Bu ilimden tahayyülât-ı nefsâniye ve umûr-ı gaybiyye beyninde olan münâsebet târif olunur." (1329, s. 8).

Avanzâde Mehmet Süleyman rüya tabirini "*umûr-ı âtiyeyi tebşir veyahut inzâr ve tahzîr*" yani geleceğe dair müjdeli ya da sakınıp çekinilmesi gereken işler hakkında işaret olarak kabul eder (1329, s. 8).

Eserde rüyanın sonsuz bir deniz olduğu ve bu işte mahir olanların, rüya tabirinin usul, erkan ve kurallarını bilenlerin rüyalardan istifade edeceği ve rüyanın hakikatine ereceği ifade edilir (1329, s. 13).

Rüya tabirine dinlerin verdiği önem üzerinde durulan eserde, Mısır ile Hint kaynaklı kutsal kitaplarda; Tevrat, İncil ve Kur'an'da rüya tabirine nasıl yer verildiği açıklanır. O dönem tabirnamelerinin kaynağının Arap ve Hint tabirnamelerine dayandığı da hatırlatılır.

¹ Avanzâde Mehmet Süleyman'ın savunduğu bu fikirler Muhyiddin Arabî'nin Platon-Aristoteles-Plotinus birleşimi olan düşünce anlayışı ile örtüşmektedir (bkz. Hançerlioğlu, O. (1993): *Felsefe Ansiklopedisi Kavramlar ve Akımlar*, C. 1 (A-D), Remzi Kitabevi, İstanbul).

Mukaddimede peygamberlerin vahiy esnasında önce mânâ âlemindeki sembolleri rüya olarak gördükleri; daha sonra "âlem-i misal-i mutlak" ya da "misal-i mukayyed"de uyanırken önsezi ile fark ettikleri belirtilir. Onların bedenlen uykuda olsalar dahi kalp gözlerinin açık olduğu da "yenâmu aynî ve lâ-yenâmu kalbî: Gözüm uyur fakat kalbim uyumaz." hadisi üzerinden anlatılır. Peygamberler arasında rüya tabirine en fazla ehemmiyeti Hazret-i Muhammed'in verdiği, onun ashabının rüyalarını her gün tabir ettiği belirtilir. Rüya tabirinin Doğu toplumları için ayrı bir yeri olduğu, son dönemde Batıda da rüya üzerinde durulduğu ifade edilir. Daha sonra örnek olarak Hz. Ömer ve Hz. Yusuf'un rüyalarına yer verilir.

Eserde kötü rüyanın (*rüya-yı redîe*) tabirinin çabuk, iyi rüyanın "*rüya-yı ceyyide*" tabirinin ise geç ortaya çıkacağı ifade edilir. Çünkü "*insanı tûl-müddet (uzun süre) müteellim etmemek (üzmemek) için şerrin husulünü, ancak kurb-i vüsûl-i hengâmda (gerçekleşmesi yaklaşınca) i'lâm etmek (bildirmek) hayrın tevki'-i husûlü sebebiyle de behcet ve meserret müzdâd olsun (artsın) diye hayrı, zaman-ı zuhurundan evvel bildirmek Cenâb-ı Hakîm-i Lemyezelin (Hakk'ın) merhamet-i şâmîle-i ilâhiyesi (kuşatıcı merhameti) iktizasındandır (gereğindedir).*" (1329, s. 13).

Eserde rüya tabiriyle ilgilenmenin fıkıh ilmiyle uğraşmaya engel olmaması gerektiği ifade edilmiştir. Rüyanın tabiri ile olan münasebetine "*Er-rüya bi'l-evvelü âbir ve hiye alâ recülü tâir: Rüya öncelikle tabir edenindir ve o bir kuşun ayağında asılıdır.*" hadisiyle dikkat çekilmiş; ancak tabir edenin rüya tabiriyle olan münasebeti de hatırlatılmıştır. Buna göre rüyanın o tabir üzerine gerçekleşeceği ve diğer tevillerin yok olacağı söylenmiştir. Daha sonra "*esdaku'r-rüyâ mâ kâne fi's-sehâr*" hadisine yer verilerek en sadık rüyanın seher vaktinde görülen rüya olduğu; ayrıca peygamberimizi rüyada görmenin kendisini görmekle eşdeğer olduğu ve onu rüyada gören kişinin uyanıklıkta da göreceği ifade edilmiştir.

Rüya Çeşitleri

Eserin önsözünde rüya tanımları üzerinde birkaç kez durulmuştur ve yeri geldikçe çeşitleri konusunda tekrar tekrar bilgi verilmiştir. Rüyanın ilk olarak üç çeşidinden söz edilmiştir:

"*Rüya üçtür. Biri Allah Teâlâ hazretlerinden, biri melekten, biri dahi şeytandandır. Allah Teâlâ hazretlerinden olan te'vîle muhtaç olmayan rüya-yı sahîhadır. Melekten olan te'vîle muhtaç olan rüyadır. Şeytandan olan adgâs-ı ahlâmdır.*" (1329, s. 5).

Daha sonra sahih ve adgas olarak rüyaların ikiye ayrıldığı ifade edilmiştir. Buna göre sahih rüyalar çok az görülen, bazen yoruma ihtiyaç duyarken bazen yorumlanmasına gerek olmayan rüyalardır. Adgas ve ahlâm olan rüyalar ise karışık,

shevî ya da bayağı diye nitelendirilen ve sıkça görülen rüyalarıdır. Bu sebeple rüya tabircisinin mahareti görülen rüyanın kıymetini ortaya çıkarmada etkilidir. Rüya tabircisi sahih ile adgas rüyayı ayırabilecek maharete sahip, ruhanî ve cismânî kelimeleri ayırabilecek kadar rüya tabirine vâkıf olmalıdır (1329, s. 9).

Önsözde "Sadık rüyalar, *peygamberliğin kırk altı cüzünden biri*" hadisi hatırlatılarak rüya tabircilerin sıradan rüyalarla uğraşmak yerine filozof ve hükemânın rüyalarıyla ilgilenmeleri gerektiği belirtilir. İbn Dekkak, Hanbelî, Ebu Sehl Seyhî, Mevlana Mehmet bin Kutbettin el-İznîkî, Muhammed bin Sîrîn gibi ünlü rüya tabircilerinden ve onların tabirnamelerinden kısaca söz edildikten sonra İbn Sîrîn'in tabir ettiği rüyalardan bir kaçına yer verilir.

Rüyaların rahmanî ve şeytanî olarak da tasnif edildiği hatırlatıldıktan sonra Hz. Muhammed'in "Rüya üçtür; kişinin nefsinden ortaya çıkan rüyalar, şeytanî rüyalar, en sadık olan hakkanî rüyalar diyerek rüyaları nefsanî, şeytanî ve hakkanî olarak sınıflandırmasına yer verilmiştir.

Yazar Doğu toplumlarında rüyanın tasnifine yer verdikten sonra fen kitaplarında nasıl yer aldığına da değinmiştir. Fen kitaplarında rüyalar ikiye ayrılmakta ve kişinin fizikî şartlar vs. gibi sebeplerle rüyalar görebileceğine dikkat çekilmektedir. Buna göre kişi eğer soğuk bir ortamda uyumuş ve üşümüşse rüyasında buz, kar vs. görecektir.

Eserde rüyanın ehemmiyet arz etmesi için bazı şartlar altında görülmesi gerektiği İbn Sîrîn'e atfen şöyle ifade edilir:

"...uyuyan şahıs sağ tarafa yatmış ve her türlü ifrât-ı ekl ü şürbden (fazla yiyip içmeden) tevakkî etmiş bulunmalı ve vezâif-i diniye ve dünyeviyelerini ifa ettiğine kanaat-i tâmmе hâsil ederek istirahat-i vicdan ile yatmış olmalıdır." (1329, s. 16).

Rüyanın Görüldüğü Zamana Göre Tabiri

Eserde sabah ve gündüz görülen rüyaların özellikle bahar ve yaz mevsiminde görülen rüyaların gece görülenlere göre daha kapsamlı olduğu ifade edilmektedir. Rüyaların görüldüğü günlere göre nasıl yorumlanacağı hakkında da bilgi verilir. İlm-i nücuma göre haftanın bazı günleri uğurlu bazı günleri ise uğursuz kabul edilmektedir. Pazar, pazartesi, perşembe ve cuma günlerinin rüyaları genellikle uğurlu sayılır ve bereket ile yorumlanırken diğer günlerde rüya görmemek daha iyi sayılır. Rüya tabircilerinin tabir esnasında rüyanın en ufak ayrıntısına kadar hiçbir değişiklik yapılmadan doğrudan anlatılmasını şart koştuğu, en ufak bir olayı dahi önemli kabul ettikleri hatırlatıldıktan sonra rüya tabiri sırasında gerçekleşen bir olayın bile rüya tabirini değiştirebildiğinden bahsedilir.

Giriş mahiyetindeki önsözde rüyanın nasıl oluştuğu üzerinde tekrar tekrar durulmuş, gaybî âlemle ilişkisine yer verilmiş ve bu durum şu şekilde ifade edilmiştir:

"Şurası müsbittir ki Hak sübhanehü ve taâla hazretleri cevher-i nefis-i nâtıkayı (insanın özünü) âlem-i bâlâyâ (yüksek âleme) suûd (yükselme) ve irtikaya levh-i mahfuzu mütalaaya muktedir olabilecek bir hâl ve haysiyette yaratmıştır. Onu şu suûd ve mütalaadan men eyleyen, tedbir-i bedenle iştigalidir. Uyku vaktinde ise bu teşâgul (meşguliyet) azaldığından mütalaa-i levh-i mahfuza olan istidâdı kuvvet bulur. İmdi ruh, âlem-i bâlâda seyrederken her ne hâlete dûş olursa (rastlarsa) o idrak-i ruhanîye münasip bazı âsâr-ı mahsusayı kuvve-i hayaliyeye terk eyler. Sonra tabir işte bu âsâr-ı metruke-i hayaliye (hayala gelen izler/eserler) ile o idrakât-i akliye istidlâl eyler." (1329, s. 19-20).

Hakkânî rüyalar, salih kimseler tarafından görülür; bunlar "Salih kimsenin rüyası peygamberliğin kırk altı cüzünden biridir." hadisiyle ifade edilir. Burada Hz.Muhammed'in 23 yıllık peygamberlik süresi ile kırk altıda birden kastın ne olduğu açıklanır.

"Günlerin Rüyaya Tesiri" başlıklı bölümde bir ayın hangi günlerinde görülen rüyaların ne ifade ettiği konusunda bilgiler verilir.

Doğu ve Batının Uykuya Bakışı

Eserde uykunun nasıl oluştuğu anlatıldıktan sonra Erzurumlu İbrahim Hakkı'nın insan karakterlerine göre yaptığı uyku tasnifine yer verilir:

"Nevm,(uyku) ta'tîl ve gaflettir. Ve nevm-i ruhanî huzur-ı hazrettir. Nevm-i cahil (cahilin uykusu), mevt-i hazırdır (ölümdür). Ve nevm-i ârif (bilginin uykusu) güşâd-ı hatırdır (gönül huzurudur). Nevm-i avâm (sıradan kişilerin uykusu) idbâr ve garâmdır. Ve nevm-i havâss (seçkinlerin uykusu) teveccüh-i tâmdır ve nevm-i nâkıs (noksan kişilerin uykusu) tazyi'-i evkattır (vakit kaybıdır) ve nevm-i kâmil (kâmillerin uykusu) lübb-i tâattır(ibadetin özüdür)." (1329, s. 27-28). Bu aslında peygamberin "Âlimin uykusu câhilin ibadetinden hayırlıdır." hadisinin geni tercümesidir.

Eserde Erzurumlu İbrahim Hakkı'ya göre İslamiyet ve tasavvuf açısından rüyanın ne ifade ettiği üzerinde durulmuştur. Buna göre insan, ruhlar âleminde gelmiştir ve rüyada bu âlemle irtibatla bulunur. Öldüğünde yine oraya dönecektir. Bu sebeple "âlem-i esfel"e rağbet etmemeli, aslına dönmek için gayret göstermeli, Hakk'ı görmek için çaba sarf etmeli ki marifetullah mertebesine ulaşsın. Nefis mücadelesi etmeden Hakk'ı görmek mümkün olmaz ve gönül gözü de açılmaz. Gönül gözünün açılması için şunlar yapılmalıdır:

"Binâenaleyh müşâhede (görmek) hâsıl oluncaya kadar mücâhede (çalışmak) lazımdır ve mücâhedeği murat edene cû' (açlık) ile sehere (uykusuzluk) lazımdır. Zira

mücâhede eden tâlib-i irfan taklîl-i taam (yemeyi azaltma) ile taklîl-i menâm (uykuyu azaltma) eyledikte onun bedeninde eczâ-i anasırdan hâsıl olan ahlât-ı erbaa (dört unsur) eriyip az kalır ve zikrullah ile eczâ-yı bedeni letâfet buldukta gönlü hüçüb-i anâsırdan (unsurlar perdesinden) müberrâ (kurtulmuş) ve libâs-ı bedenden muarrâ (arınmış) olur ve nevmi hâlinde âlem-i berzaha varıp rahat bulduğu gibi yakaza hâlinde hem berzaha ve hem melekûta muttali' olup (anlayıp) hem rahat ve hem saadet bulur. İ'tidâl-i menâm (dengeli uyku), rahat-ı beden olduğu gibi rahat-ı can dahi olur." (1329, s. 27-28).

Uyku konusunda Kur'an-ı Kerim'de ölçülü olmanın lüzumu ve uykunun insan için bir dinlenme vakti olarak verildiği "ve cealnâ nevmeküm subâten: Geceyi dinlenme zamanı -güneşi ve ayı da ince birer hesap ölçüsü- kıldı." (En'am Suresi 96) ifadesi ile hatırlatılmış ve insanın üç şeyden sakınması gerektiği ifade edilmiştir:

"Kesret-i taam (çok yeme), kesret-i menâm (çok uyuma) ve kesret-i kelâm (çok konuşma)." (1329, s. 28).

"Rüyaya Ait Garâib" başlıklı bölümde, uyuyan kişinin yastığı altına konan nesnelerin onun rüyasını nasıl etkileyeceği anlatılmıştır.

"Nevm ve Esbâb-ı Nevm" başlıklı bölüm ise Littré'nin² kamusundan tercüme edilmiştir. Burada uykunun tanımı ve nasıl gerçekleştiği dönemin bilimsel verilerinden hareketle kaleme alınmış ve dönemin bilim adamlarının fikirlerine de yer verilmiştir. Bu bölümde uykunun tanımı ve vücut için önemi şu şekilde ifade edilmiştir:

Uyku, hayvani hayata mahsus bir faaliyettir. Uyku ölüme benzemez ve benzetilemez. Çünkü ölüm, bitkisel hayata ait gıdalanma ve benzeri faaliyetleri sonlandırmak olduğu hâlde uykuda hayvani hayatın fiilleri geçici olarak askıya alınmasına rağmen büyüyüp gelişme ve rüya görme hâli uyanık hâldekinden daha mükemmel şekilde devam ettiği muhakkaktır (1329, s. 30).

Littré'ye göre rüya *"esna-yı nevmde (uyku sırasında) müfekkireye mâruz olan efkâr veya hayalât gayr-i iradiye halitası (karışımı)"*dır ve *"ekseriya zabt ü rabttan ârîdir. Çünkü yorgunluktan kurtulan hücerât-ı dimağîye kısım kısım faaliyete girerek beyinlerinde bir irtibat bulunmaz. Ekseriya bu faaliyet sırf dimağın bazı aksamına münhasır kalır. Fakat bazen de görülen rüya azânın harekât-ı hariciyesiyle mütevâkıftır (uyumludur)." (1329, s. 37).*

Uyanırken halledilemeyen fikrî ve tasavvurî meselelerin rüyada hallolunduğu da belirtilir.

² Émile Maximilien Paul Littré; Fransız sözlükbilimci ve filozoftur. Dictionnaire de la Langue Française isimli ansiklopedik eseri önemlidir. Metindeki kamus olarak bahsedilen eser bu sözlüktür.

Yazarın kendisinin kaleme aldığı "*Kâbus*" başlıklı bölümde; kâbusun ne olduğu, nasıl görüldüğü ve neden kaynaklandığı hakkında bilgi vermiştir.

Doktor Besim Ömer'den³ alınan "*Hipnotizm ve Manyetizm*" başlıklı bölümde hipnotizmin tanımı yapılmış, nasıl gerçekleştirildiği anlatılmış ve katalapsiden söz edilmiştir. Daha sonra Hasbî Efendi tabirnamesinden rüya ve tabiri üzerine düşünceler eklenmiştir. Rüya tabir edilirken görülen şeyin farklı dinden insanlara göre farklı yorumlanacağı bilgisi de paylaşılmıştır. Burada ayrıca rüya tabirinde dikkat edilecekler hususlara da yer verilmiştir.

"*Rüya-yı Sâdikanın Alâmetleri*" başlığı altında sadık rüyaların belirtileri hakkında bilgiler verilir. Rüyanın farklı din ve beldelerde/mekânlarda farklı manalara geleceğine işaret edilir. Bazı rüyaların ne anlama geleceği hakkında bilgiler verilirken rüya tabiri ve tabircilerinin tutum ve durumları hakkında açıklamalara da yer verilmiştir.

Yazar, "*Hülâsa*" başlıklı bölümde Doğu ve Batı toplumlarının rüyaya bakışlarına tekrar yer verir. Rüyanın fen ve tıp kitaplarında beyinden gelen durum ve keyfiyetlere isnat edildiğini hatırlatır. Rüya, inançsızlar için hastalık, tabiat ve sair sebeplerin etkisiyle ortaya çıkan dış dünyadaki izlenimlerin yansımasıdır; inançlılar içinse dış dünya ile bağlantısının yanında gaybî/uhrevî âlemle de ilişkili olarak insana bu âlemlerden haber veren bir işarettir.

Eserin ve Yazarın Dil Hususiyetleri

Avanzâde Mehmet Süleyman toplumu aydınlatmak ve eğitmek amacıyla eserler kaleme alır. Bu sebeple halkın anlayabileceği sade ve anlaşılır bir dil ile eserlerini yazar. Bazı eserlerinde halkın anlamayacağını düşündüğü kelimeler için dipnot, ara notlarla bilgilendirmeler yaparken bazen de eserlerin başına ya da sonuna "lügatçe"ler ekleme ihtiyacı hisseder. *Muabbir yahut Yeni ve Mükemmel Tabirname* dil hususiyetleri açısından yazarın diğer eserlerinden farklılık gösterir. Eserin önsöz mahiyetindeki "mukaddime" başlıklı bölümünde kullanılan dil, o dönem için halkın değil belki aydın kesimin dahi sözlük yardımıyla okuyabileceği bir mahiyet arz eder. Burada benimsenen dil anlayışı eserin konu bütünlüğü ve yazarın eseri oluştururken yararlandığı kaynaklarla açıklanabilir. Zira özellikle doğu kaynaklarının böyle bir dil hususiyeti oluşmasında etkisi olduğu düşünülebilir.

Eserin asıl bölümünü teşkil eden rüya tabirlerinin bulunduğu kısım ise yazarın diğer eserlerinde gördüğümüz dil anlayışı ile örtüşmektedir. Burası oldukça sade bir dil ile kaleme alınmıştır. Eserin dil hususiyeti konunun mahiyeti açısından iki ayrı

³ Doktor Besim Ömer Akalın kadın hastalıkları, doğum ve ebelik sahaslarındaki çalışmalarıyla pek çok ilke imza atmış doktorlardandır (Ayrıntılı bilgi için bkz. Kavak 2018: 407-431).

bölüm olarak değerlendirilmelidir. Rüya kavramı, çeşitleri, uykunun tanımı, Doğu ve Batı toplumlarının rüyaya atfettiği önemin anlatıldığı mukaddime bölümü ilk bölüm iken asıl metni oluşturan rüya tabirlerinin yer aldığı kısım ikinci bölümü teşkil eder. İlk bölümün dil ve kavramları okuyucunun hem zihni melekelerini hem de anlamasını zorlarken ikinci bölüm halkın anlayabileceği sade ve anlaşılır bir dille oluşturulmuştur.

Sonuç

Avanzâde Mehmet Süleyman döneminde mevcut tabirnamelerin beklentiye cevap vermemesi ve bulunamayışı sebebiyle Doğu ve Batı kaynaklarını inceleyerek elde ettiği bilgileri terkip etmiş ve *Muabbir yahut Yeni ve Mükemmel Tabirname* adıyla bir eser yayınlamıştır.

Eser kendi içerisinde iki ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm "*Mukaddime*" başlığı altında rüya, uyku, rüya çeşitleri, tanımları gibi yazarın araştırmalarını terkip ederek okuyucu ile paylaştığı kısımdır. İkinci kısım ise "*Yeni Rüya Tabirnamesi -Terakkiyat-ı Hâzıra ile Mütenâsip -Hurûf-ı Heca Sırasıyla-*" başlığı ile verilen ve rüya tabirlerinin anlatıldığı bölümdür. Bölümler dil hususiyetleri açısından birbirinden farklılık arz eder. İlk bölümde kullanılan dil, halkın anlayabileceği dilden oldukça uzakken ikinci kısım halkın rahatça okuyup anlayabileceği bir mahiyet arz eder.

Eser ne çok kısa ne de çok uzun olmayan, okuyucunun rahatlıkla başvuracağı bir kaynak olması için yazılmıştır. Burada Doğu ve Batı kaynaklarında hareketle uyku ve rüya kavramları üzerinde durulmuş; bu bağlamda Doğu ve Batı zihniyetinin farkı ortaya konulmuştur. Kitap oluşturulurken İbn Sîrin, İbn Dekkak, Doktor Besim Ömer, Hanbelî, Ebu Sehl Seyhî, Mevlana Mehmet bin Kutbettin el-İznîkî, İmamül-hadi, Ebu'l-leys el-Semerkandî, Erzurumlu İbrahim Hakkı, Taşköprülüzâde Ahmet Efendi, Émile Maximilien Paul Littré, Marie François Xavier Bichat gibi kişiler ile onların eserlerinden faydalanılmıştır. Eserde rüya tabirinden söz edilmiş, dinlerin rüya ve rüya tabirlerine verdikleri öneme dikkat çekilmiştir. Rüya ve rüya tabirinin bilhassa İslamiyet'teki yeri ve önemi; Kur'an ile peygamberlerin hayatlarındaki ehemmiyeti üzerinde durulmuştur.

Eserde rüya ve uykunun fiziksel olarak nasıl gerçekleştiğinden bahsedildikten sonra Doğu toplumlarında rüyanın dış dünyadaki yansımalarının yanında uhrevî âlemlerle olan ilişkisi üzerinde durulmuştur. Rüyanın görüldüğü günlere göre nasıl yorumlanacağı hakkında da bilgiler ihtiva eden kitapta hipnoz ve katalapsi kavramları hakkında da aydınlatıcı bilgiler verilir.

Yazar rüyanın sadece fizyolojik olarak açıklanmasını doğru bulmadığını ifade etmiştir. Ona göre rüya sadece dış dünyadaki izlenimlerin yansıması değil aynı zamanda gaybdan haber veren ilahî bir iletişim aracıdır.

Söz konusu eserin giriş kısmı, uyku ve özellikle de rüya konusunun Doğu ve Batı kaynaklarından yararlanılarak genişçe ortaya konulması, Doğu ve Batının meseleye bakış açısını yansıtmaya bakımında dikkate değer. Eserin ikinci bölümü ise klasik rüya yorumlarına ayrılmış, rüyada görülenlerin alfabetik olarak yorumu verilmiştir. Eserin rüya ve rüya tabiri konularında ihmal edilmemesi gereken önemli bir kaynak olarak değerlendirilmesi mümkündür.

Kaynakça

- Avanzâde Mehmet Süleyman (1329). Muayyen yahut yeni ve mükemmel tabirname. İstanbul: Matbaa-i Kader.
- Çoruh, H. Ş. (1968). Rüya dünyamız. İstanbul: Bahar Matbaası.
- Erdoğan Çeltik, S. (2018a). Avanzâde Mehmet Süleyman kültür ve edebî hayatımıza katkıları. Mauritius: Lambert Academy Publishing.
- Erdoğan Çeltik, S. (2018b). "Avanzâde Mehmet Süleyman'ın aile ve evlilik kurumlarına bakışı". Uluslararası Kültür ve Bilim Kongresi Tam Metin Bildiri Kitabı. Erzurum, s. 101-105.
- Erdoğan Çeltik, S. (2018c). "Avanzâde Mehmet Süleyman'ın eserlerinde moda ve kadına bakış". 2. Eğitim Bilimleri ve Sosyal Bilimler Sempozyumu Bildiri Kitabı. Çanakkale, s. 534-542.
- Hançerlioğlu, O. (1993). Felsefe ansiklopedisi kavramlar ve akımlar. C. 1 (A-D), İstanbul: Remzi Kitabevi.
- <http://kutubusitte.com>
- Kavak, M. (2018). Üçüncü sağlık tarihi ve müzeciliği sempozyumu. İstanbul: Zeytinburnu Belediyesi Kültür Yayınları.
- Özgül, M. K. (2004). Türk edebiyatında siyasî rüyâlar. Ankara: Hece Yayınları.
- Polat, N. H. ve Erdoğan Çeltik, S. (2017). "Avanzâde Mehmet Süleyman'ın eserlerinde eğitim meselesi". Prof. Dr. M. Fuat Köprülü Anısına Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatları Öğretimi Sempozyumu 17-18 Nisan 2017. Ankara: Gazi Üniversitesi Matbaası.
- Tatçı, M. ve Çeltik, H. (1995). Türk edebiyatında tasavvufî rüyâ tabirnameleleri. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yüksel, H. A. (1996). Türk-İslâm tasavvuf geleneğinde rüya. İstanbul: Millî Eğitim Basımevi.